

GLEDALIŠKI LIST

Narodnega gledališča v Ljubljani

1943-44

DRAMA

13. IVAN CANKAR:
LEPA VIDA

GLEDALIŠKI LIST
DRŽAVNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI
1943/44 **DRAMA** Štev. 13

I V A N C A N K A R

LEPA VIDA

PREMIERA 23. MARCA 1944

France Vodnik

Ob 25 letnici smrti Ivana Cankarja

Spominski govor na proslavi v Drami.

Pet in dvaset let je minilo, odkar je legel v grob največji slovenski pisatelj — Ivan Cankar. Četrto stoletja je veliko že v življenju posameznega človeka; še mnogo več pa pomeni tolikšno obdobje v življenju naroda in njegove kulture. Zato je popolnoma naravno, ako današnji rod globlje in pravilneje doumeva delo in pomen Ivana Cankarja, kakor je bilo dano njegovim sodobnikom. Vzrok za to ni samo v časovni oddaljenosti, marveč predvsem v dejstvu, da tisto, za kar se je Ivan Cankar vse življenje tako rekoč sam samcat boril, prehaja v spoznanje in voljo čedalje širšega kroga današnjega pokolenja. Seveda je jasno, da pri tem ne gre toliko za točnejše umevanje tako zvanih »temnih mest« v pisateljevem tekstu, ki je bil sodobnikom često tako nerazumljiv, marveč predvsem za doživetje njegovega duha. Zavedamo se, da naša dolžnost ni samo

objektivno oceniti pisateljsko delo Ivana Cankarja, to je po njegovi umetniški vrednosti. Pisateljstvo ni bilo Ivanu Cankarju nikoli samo sebi namen in zato moramo ves njegov »veliki tekst« imeti le za besedno prisposodo in objektivno-kulturni dokument njegovega prodornega in stvariteljskega dejanja v zgodovini slovenskega duha.

Katero in kakšno je bilo to dejanje? Beseda »preporod idealizma«, s katero je nekdo že tri leta, preden je izšla prva Cankarjeva knjiga, napovedal dobo »nove romantike«, je v resnici šele nam, ki lahko gledamo nanjo iz zgodovinske oddaljenosti, odkrila ves svoj globoki in prodorni pomen. Z geslom »proč od naturalizma« se je proti koncu preteklega stoletja obrnil evropski človek navznoter, vase. Na tej poti pa so spoznali nekateri le samega sebe, to je neomejenega individualista, medtem ko so drugi našli človeka v borbi za višje vrednote, v borbi za domovino, človeštvo in Boga. Ta nasprotja so značilna tudi za duhovnost Ivana Cankarja. Njegov nastop ni bil samo oznanilo in potrdilo nove dobe, ampak hkrati tudi obračun s preteklostjo. Velikansko slovstveno delo, ki ga je opravil za naš narod in za katerega je žrtvoval toliko naporov srca in uma, pomeni v slovenski literaturi preporod umetnosti, obenem in v zvezi z njo pa tudi preporod naše človečnosti. Podoba Ivana Cankarja kot pesnika in človeka je za čudo enotna, tako da nikakor ne moremo ločiti enega od drugega. Ta spojitev lepote in življenjskega smisla pa izvira iz posebnega sestava pisateljeve narave, prav tako pa nam izpričuje svojstveno pojmovanje umetniškega poklica.

Domovina, glej umetnik!

Res se zdi, da ne bi mogli najti primernejših besed za označitev pisateljevega pomena v našem duhovnem življenju. Ivan Cankar

predstavlja po Prešernu najčistejši vrelec ustvarjanja pri nas, v njegovih spisih se je razodela lepota slovenskega jezika v nezaslišanem sijaju, razkošju in blagoglasju. Če kdo, je Ivan Cankar dokazal, da je leposlovje umetnost besede in njenih čudežnih preobrazb v podobi, zvoku in ritmu. Njegovo delo ni pomenilo zmage samo nad praznim besedičenjem, nepomembnim pisarjenjem in okornim delom literarnih samoukov, ampak je poneslo slavo našega slovstva preko narodnih meja v svet, kjer je bilo deležno največjega priznanja. — Mnogi so obstali pred tem pojavom zmedeni in, dasi niso marali odreči pisatelju priznanja njegove umetnosti, so vendar tudi o njegovem delu na splošno mislili tako, kakor so bili zmerom navajeni presojati leposlovje. Po njihovem mnenju vse to delo ni sicer nekaj nepotrebne, saj je celo nekaj lepega in vzvišenega, vendarle pa je naposled samo za navrhek in za okras življenja. Morda jih je v tej preprosti miselnosti nehote potrdil celo Ivan Cankar sam, ki je v svojem bohemskem ponosu primerjal slovensko umetnost belemu cvetu krizanteme in ki je tudi o sebi dejal: »Na enem tistih tenkih belih lističev bo napisano moje ime.«

In vendarle si ni mogoče misliti večje zablode ali vsaj nesporezumljenja. Ivanu Cankarju ni bilo nikoli mar umetničenja zaradi umetničenja in nič mu ni bilo bolj tuje kakor ničemurno zamikanje v varljivi blesk pojavov, »onstran dobrega in slabega«. To je tudi vzrok, da je bilo zanj tako živo in nujno vprašanje umetniškega ustvarjalca in družbe, posebno še, ker mu ni šlo samo za razmerje estetičnega oblikovalca do ostalih področij življenjskega delovanja, ampak tudi za etični boj, ki naj razčisti podobo človečnosti tako v življenju kakor v umetnosti. Ivan Cankar sicer marsikje ne more skriti svojega, od sodobne dekadence privzetega stališča, ki terja za umetništvo nekaj izreden položaj v družbi, vendar je obenem jasno, da mu gre na splošno za več kakor samo za obračun med

estetom in filistrom. Ivan Cankar ni pojmoval umetnosti kot lar-purlartist, marveč mu je umetniško ustvarjanje pomenilo hkrati tudi boj za človeka in njegovo podobo. Le tako moremo razumeti, zakaj je ta strastni privrženec pesniške lepote dobršen del svojih moči žrtvoval ne samo estetskemu oblikovanju kot takemu, t. j. da bi pisal, kakor in kolikor mu je pač dano, ampak je v premnogih spisih zmerom znova načenjal vprašanje umetnosti ter prikazoval usodo te »nebeške hčerke« v malomeščanskem okolju. Pri tem pa ni odgrinjal samo podobo estetske konservativnosti, ki ne zna razlikovati med Krpanovo kobilo in Jacinto, to se pravi med umetniškim in malomeščanskim okusom; šlo mu je marveč za obračun s hinavščino, lažjo in licemerstvom, ki se včasih skrivajo pod videzom moralnosti in čednosti in pod to krinko nasprotujejo tudi umetnosti, ki je zaradi svoje odkritosrčnosti najhujši in najnevarnejši nasprotnik vsake zlaganosti in narejenosti. Tako se nam sama po sebi odkrije globlja smiselnost njegove umetnosti, s katero je hotel preoblikovati življenje, pretresti in preroditi človeka in po njem narod.

Domovina, glej človek!

Te besede ne nasprotujejo prejšnjim, temveč jih dopolnjujejo. Kar so sodobniki, vzgojeni v tradiciji naturalizma in razumarstva, največkrat očitali Ivanu Cankarju, je bil njegov subjektivizem. Res je bil v prvi vrsti pesnik sanj in hrepenenja, vendarle pa se pisatelj le navidezno bavi tolikokrat izključno s samim seboj. Ko namreč grebe in išče vase, se dejansko bliža človeku; in ko išče rešitve zase, daje odgovor nam vsem. Pisateljeva umetniška analiza človeka je daleč od videza enkratnega pojava ter prav zato dviga njegovo najosebnije doživetje v simbolično, občečloveško veljavnost. Le tako moremo končno razumeti tudi, da se mu sredi navidezno čisto osebnih doživetij porode one tri velike ideje vodnice in ideje —

simboli: Mati, Domovina, Bog! Pisatelju vodi pero slej ko prej želja, zagledati podobo sebe — človeka in v nji podobo človeka — brata. Tisto, kar se najglasneje, najbolestneje in z največjim poudarkom venomer oglašja skozi vse njegove podobe — je vprašanje vesti, krivde in očiščenja; in tisto, kar Ivan Cankar naposled z vso vnemo išče, je duša, čistost, lepota, človek in, kolikor je še soznačnic za neskaljen življenjski smisel. Nesoglasje med umazanim življenjem sredi ljudi tega sveta, med njihovo sebičnostjo in podlostjo pa med svetom sanj in idealov, to je poglobitni izvor Cankarjevega umetniškega ustvarjanja. Isti razkol zaradi neskladnosti med idealom in resničnostjo, ki je nekoč Prešernovemu srcu »rane vsekali krvave«, je iz Cankarja napravil »Bolnika«, kar je priljubljen motiv romantikov. Iz tega tragičnega doživetja se rodi hrepenenje po »roži čudotvorni« — to je po Lepoti — in to hrepenenje vodi človeka v skrivnostni svet notranjosti.

Cankarjeva umetniška beseda, sicer vsa blesteča od polnosti figuradne lepote, je vendarle v bistvu neartistična. Preko svojega ritma in podobe nas neprestano opozarja na »oni« svet, ki ga nosimo v sebi, in je torej dejansko vsa v službi notranje, simbolične lepote. »Življenje, ki ga živi to betežno telo zunaj pod glasnim soncem, je le medel odsvit, je le motna prispodoba onega drugega življenja, ki je zaklenjeno v meni in v tebi.« Bolje, kakor je s temi besedami storil pisatelj sam, bi nihče ne mogel označiti njegove umetnosti. Uvod v Podobe iz sanj, od koder so vzete pričujoče besede, je imel spočetka pomemben naslov Iz dna. S tem izrazom je slovenski novoromantik ustvaril domačo soznačnico za »središče« nekdanjih romantikov. Kakor le-tim, tako tudi njemu ni bila pot navznoter, vase samo pot v globine kaosa, marveč pot k Človeku: k sebi in k občestvu. Obred notranjega očiščenja in posvečenja — ki ga je naš pisatelj imenoval s pomembnim izrazom »romanje po tihih ka-

takombah srca« — ni samo delo za osebno odrešenje, temveč mistična daritev na oltarju skupnosti in bratstva duš. Takemu globinskemu pojmovanju tudi umetniško ustvarjanje ne more biti nič drugega kakor duhovna služba. »Tebi, romar, je ukazano od nebes, da gledaš, kar drugim ni dano gledati, da poveš, kar drugim ni dano povedati. Nimaš pravice, da bi zaklepal duri, tudi tistih ne, ki jih sam le s trepetajočo roko odpreš. Če te vabi luč iz brezdane globočine, se moraš spustiti vanjo brez obotavljanja in brez bojazni, da prineseš ljudem to luč.« Tako umetnostno naziranje je popolnoma v skladu s tem, kar danes imenujemo organsko pojmovanje umetnosti, in »romarstvo« Ivana Cankarja je v resnici samo nov izraz za tisto, kar je pomenila Grkom beseda »katarzis« ali očiščenje. Tako se je umetnost, ki se je bila v dobi naturalizma in razumarstva že skoraj popolnoma poplitvila ter je bila neredko le še sredstvo te ali one koristi ali pa samo umetničenje, v času nove romantike zopet vrnila k virom pristne, globinske in neokrnjene človečnosti.

Zato nikakor ne moremo pritrditi tistim, ki imenujejo Ivana Cankarja »samo« umetnika. Ta naziv je sicer upravičen zanj, dokler gledamo na njegovo delo le z vidika socialnih poklicev. Ivan Cankar je bil samo pisatelj. Če pa gre za razumevanje in označitev njegove umetnosti kot duhovnega izraza življenja, ta naziv ni več raben. Pisateljeve izpovedi, a zlasti vse njegovo umetniško delo so nam neizpodbiten dokaz za to, da mu umetniško ustvarjanje ni bilo samo sebi namen. Ivan Cankar ni bil larpurlartist, kakor se večkrat sliši o njem. »Ne v areni literature, v areni življenja sem stal. Njemu, vesoljnemu, vseobsežnemu sem napovedal boj...« Tako je odločno ugovarjal proti vsem tistim, ki so ga hvalili zaradi dovršenosti vnanje oblike in poveličevali njegov »artistični« slog, ter jih ostro zavrnil: »Razodeli so besede, zamolčali so misel...« Misel,

vsebina, ideja pa je bila tisto, zaradi česar ga sodobniki nagonsko niso ljubili.

»Preporod idealizma« v umetnosti Ivana Cankarja moramo torej razumeti kot povratek k človečnosti. Pisatelj je s tem pokazal, kako se je osebno življenje spojilo z njegovim umetniškim ustvarjanjem. Toda noben človek, a najmanj ustvarjalec kulture, ne stoji izven časa. Tudi Ivan Cankar ni bil samo poedinec, temveč podoba in simbol rodu in dobe. Bil je nujna reakcija na dobo, iz katere je zrasel, a ni v njej spričo osebnih duhovnih prizadevanj našel več opore. Borba s samim seboj za individualno resnico je zato nujno zahtevala borbe s časom — zaradi slutnje in vere v novo dobo. Etiku, ki je v sebi trpel za podobo novega človeka, je bilo treba tudi na zunaj obnoviteljskega dejanja. On, ki je bil romar po tihih katakombah srca, je bil tudi borec na torišču celotnega narodovega življenja. V tem življenjskem univerzalizmu je bil podoben edinole Franu Levstiku. Tu je ključ za razumevanje njegovega upora zoper svojo dobo in njeno družbo, dà, zoper dejansko slovenstvo tistih dni. Tudi to dejstvo je dokaz za našo trditev, da v njem ne smemo gledati »samo« umetnika. Takrat »je bil med nami splošen gnus, ki ni bil samo literaren,« je izpovedal Ivan Cankar sam pozneje o dobi, ko je bil stopil v slovensko kulturno življenje.

Bil je to čas, ki sta ga izoblikovala materializem in racionalizem. Posledica njunega mehaničnega, popolnoma površinskega in često grobega pojmovanja življenja je bilo splošno poplitvenje. Umetnost je takrat propadala zaradi pretiravanja v vnani obliki in ker se je bila vdinjala tej ali oni koristi; človekova etična in kulturna vrednost pa se je cenila neredko samo po strujarstvu, katerega varuhi so radi zatirali osebno in duhovno svobodo. Življenje se je usmerjalo po splošnem vzorcu in enostranski koristi. Še te strani je bil to temen čas, ki se nam še danes, iz zgodovinske odmaknjenosti, vidi

notranje kalen, grd. Tembolj je moral občutiti njegovo duha morečo težo šele človek tedanjih dni, ki sta morali žetja po duhu in zvestoba notranji resnici v njem nujno izzvati ugovor zoper očitno neskladje med resnico in resničnostjo. Tragični spor v duši tega človeka pa je bil obenem začetek bridkega preloma v zgodovinsko-objektivnem redu življenja. Biti ali ne biti — je bilo sedaj vprašanje v tej hamletski drami »modernega človeka, ki je preveč človek, da bi živel živalsko življenje.« Te besede Ivana Cankarja najbolj označujejo njegovo etično poslanstvo, zakaj bil je zares izbran, da odkriva nravni nered v zasebnem in javnem življenju slovenskega narodnega občestva ter da ga sodi in ureja v duhu človečnosti.

Biti človek — to je zadnja in najgloblja beseda njegovega duhovnega izročila in osrednji smisel vsega njegovega umetniškega prizadevanja. Ivan Cankar dejansko tudi tedaj, ko se bori z družbo in njenimi napakami, išče domovino Lepe Vide, išče carstvo kralja Matjaža — to je deželo čistega človečanstva. Luč neke nadzemske, poveljane lepote obseva pri njem celo postave, ki so docela realne in zajete iz resničnega življenja: mater, ki jo je tolikokrat opisoval, zapuščene otroke, delavce in druge predstavnike vseh tistih bednih ljudi iz nižin, katere je kot zagovornik ljudske duše in glasnik človečanske pravičnosti najrajši izbiral za svoje junake oziroma modele. Pisatelju narekuje besede predvsem usmiljenje do človeka, za čigar trpljenje, najsi bo pravična kazen ali nezaslužena krivica, ima odprte oči in srce. O tem pričajo njegove besede o pravem človeku, ki je »visok v svojih mislih, plemenit, brez zlega in hinavščine v svojih čustvih, čist, nesebičen, brezmejno vdan v svoji vesoljni, vsako božjo stvar tesno objemajoči ljubezni«. Zaradi te vere v dobrega človeka, ki ne pozna nasilja in krivice, je nastopil proti vsemu, kar ovira človečnost v njeni svobodni rasti in veselem

stvariteljskem razmahu. To svojo vero in to svojo pravdo je opiral na božji zakon, saj je pred vrsto njih, ki v nepregledni procesiji gredo za križem, iščoč pravice in hrepeneč po svobodi ter človeškem dostojanstvu, videl Kristusa samega.

Kot do kraja odkritosrčen duh pa Ivan Cankar tudi neusmiljeno sodi vsa človeška dejanja, ki jih tehta pred obličjem smrti in človekovih zadnjih skrivnosti. »Človek, povej, kako si živel, komu živiš!« — to je njegovo najgloblje vprašanje o namenu in smislu naše človečnosti. Le tista dejanja, ki obstanejo ob *materi, domovini* in *Bogu* — teh treh najlepših in najsvetlejših lučih, prižganih na zadnjem pragu — nas vodijo v odrešenje in poveličanje, ki mu je ime: Življenje, Mladost, Ljubezen.

Janko Moder

Fant je videl rožo čudotvorno . . .

Trije umetniki iz simfonije slovenskega hrepenenja:

Neznani pevec, ki je pred polnim tisočletjem bajal o hrepenenju lepe Vide, za njim Prešeren in Cankar. Trije umetniki, trije glasniki našega naroda!

Kaj nismo mi vsi podobni tem trem pevcem, ujeti v ozki, a vendar nedopovedljivo prostrani svet hrepenenja, ki je usoda in prekletstvo našega človeka, a hkrati naš blagoslov in življenjsko poslanstvo?

Skrivnost umetnika, glasnika božjega! Skrivnost človeka, violine hrepenenja! Tisoči ljudi so hrepeneli, tisoči umetnikov oznanjali neslišana in nevidena razodetja, a še danes komaj slutimo lepoto, resnico in dobroto, kajti »komaj za vsako deveto stvar je beseda«. Hrepenimo, da bi se nam odprli razgledi v neslutene dalje, v sanjane brezbrežnosti nedosežnih načrtov, v veličino, srečo, v paradiž na

zemlji. In morebiti je prav zato naše hrepenenje tem silnejše, tem bolj neutešljivo. Mi hrepenimo, da bi bili, drugi so; mi sanjamo, drugi žive; mi si želimo, drugi imajo! Večni Dionizi smo z večno nepojasnenim vprašanjem na ustnicah: »Kaj je hrepenenje?«

Trije stavki iz neskončne simfonije našega hrepenenja:

Neznanemu godcu pred tisočletjem so ob Vidinem hrepenenju omahnile roke in se potrgale strune. Ni videl rešitve zanjo, razen v črnih valovih morja. Le smrt mu je bila močnejša od hrepenenja, le v njej se mu je umirilo človeško srce. Prešernu pesem hrepenenja ni bila več absolutna balada z ostro odsekanim koncem, marveč je zaslutil finale, vrednejši velikega pesnika. Nekaj podobnega je razodel v svojem Pevcu:

»Kakó

Bit' óčeš poet in ti preteškó

Je v pèrsih nosít' al pekèl, al nebó!«

Zato tudi njegova lepa Vida

»vsak dan je per okni stala,

se po sinku, oču, mož' jokala.«

Hrepenenje mu je bilo večno, neskončno. Cankar je strnil oba stavka in ju dojel po svoje. Njemu hrepenenje ni več samo neskončno trpljenje, marveč tudi smrt. A smrt ne več črna žalost in neznana bridkost v brezdanjem morju, temveč vrata v paradiž. Hrepenenje, ki je bilo Prešernu še brezupno, je Cankarju polno upanja, ki sveti v srcu in ne ugasne: »Jaz verujem v drugo življenje — od kod drugače hrepenenje po njem, hrepenenje po smrti, po osvobojenju iz te žalostne ječe!«

Trije stavki iz simfonije slovenskega hrepenenja, trije umetniki, trije pogledi, tri instrumentacije, tri postaje v našem križevem potu,

Neznani godec pred tisoč leti je Lepo Vido občutil kot tragedijo, Prešeren jo je pred stoletjem zapel kot tožno elegijo, Cankar pred tridesetletjem kot sanjsko vizijo nečesa daljnega, neljubega, a vso prežarjeno s soncem onostranosti, paradiža, do katerega drže srebrne ceste.

Cankarju je v izbrušenem poemu uspelo, da je združil v ubrano skladje tako različne človeške strune, kakor so Dioniz, Poljanec, Damjan, Mrva, Dolinar in zdravnik. Njemu lepa Vida ni več sama trpno bitje, temveč je trpnost prenesel na pomnoženi orkester človeških duš, da je mogel takó tem polneje in v vseh odtenkih prikazati človeško hrepenenje. Cankarju hrepenenje ni samo sebi namen, ne použiva se v bolnem in začaranem krogu samoljubja, marveč je tvorno iskanje po lepšem za vse, hotenje k soncu, živo življenje in poezija realnih želja, da je mogoče le skozi veliko trpljenje k veliki sreči. »S trpljenjem in s smrtjo bomo pognojili to lepo zemljo, da bo vzkliklo novo življenje... Koliko vas je, bratje moji trpeči? Iz stoletja v stoletje — dolga procesija, nepregledna. Ne bojte se, ne vzdihujte — Bog nas je videl, videl je vaše hrepenenje in vaše trpljenje. Blizu je ura, ko se bo nagnila k tem ustnam roža čudotvorna...«

C. Debevec

Kratke režijske opombe k sedanji »Lepi Vidi«

Utemeljitev in opravičba.

Ne morem se znebiti občutka, da je treba vsako uprizoritev »Lepe Vide« nekako opravičiti. Pred pet in dvajsetimi leti je bilo prav tako. (Bili smo maturantje, mlad sem bil še, igral sem za odrom violino, ker si na oder pri »Lepi Vidi« takrat še nisem

upal. V »Matičku« pa, in v »Divjem lovcu« tudi.) Leta 1928 smo proslavili z »Lepo Vido« 10 letnico Cankarjeve smrti. Dejali so mi, da »riskiram«. Pa smo imeli kljub vsemu 10 predstav zelo lepo obiskanih. Letos, za 25 letnico pisateljeve smrti, bomo poskusili spet.

Dokler ni večjega, je dramski repertoar brez Cankarja, kot bi mu manjkalo srce. In »Lepa Vida« je najbolj nadkrajevna, je najbolj narodna in tudi najbolj občedloveška naša drama. In hkrati — to vemo vsi — najteže uprizorljiva.

Današnjim časom bo »Lepa Vida« malo vidna in tudi malo slišna. In vendar bi imela morda ravno temu času največ potrebne povedati.

Pomen.

Tudi »Faust« pri Nemcih ni gledališko najbolj »učinkovito« delo. In »Peer Gynt« pri Norvežanih tudi ne. In »Utva« tudi ne pri Rusih. In vendar so to njihove poglavitne drame. In vendar iščejo v teh delih in črpajo iz njih svoj gledališki izraz in svoj igralski slog.

Tako je z »Lepo Vido«.

Celotni smisel.

Lahko se motim, mislim pa, da je vse to zelo preprosto. Lepa Vida je znamenje vsega, kar je v človeku hrepenenja po višjem, lepšem, boljšem in plemenitejšem od tistega, kar mora živeti v dejanskem življenju s tem svojim »resničnim telesom«. Lepa Vida so sanje, ki jih sanja človek buden, »z bedječimi očmi«. Lepa Vida je fantazija. Lepa Vida je poezija. Lepa Vida je lepota, je ljubezen in je resnica. Lepa Vida je ideal. Je vse, kar je večno, lépo, čemur se lahko bližamo, česar pa nikdar ne moremo do kraja doseči. Lepa Vida je težnja nemirnosti k miru, je težnja gorja po

odrešitvi, je večno, čeprav podzavestno hrepenenje k onstranstvu, je neprenehno, tiho sozvenenje z vesoljno harmonijo in je večen opomin in občutek človekove pripadnosti k vsemirju.

Ta čustva prevevajo bolj ali manj slehernega človeka. V različnih stopnjah in v raznih merah. Obiski Lepe Vide so zelo pestri in neizmerno raznoliki. Lepa Vida obiskuje vsakega po svoje. Kdor njenega obiska še ni doživel, kdor ga ni še začutil, kdor se ga ni še zavedel, ta ima morda lažje življenje. Lažje, ne pa lepše. In za lepše življenje gre, ne za lažje.

Zgradba.

V sporočenem smislu tehnično vzorno in dramaturško neoporečno »gledališko delo« Cankarjeva »Lepa Vida« seveda ni. Sam jo imenuje »dramska pesnitev«. Toda v primeri s pomanjkanjem zunanjih tehničnih sredstev je njena notranja zgradba gotovo čudovita. Ekspozicija je jasna, konflikti so v bistvu sicer povsod enaki, v posameznih osebah pa po različnosti značajev dovolj razločno in močno podani, razvoj duševnega gibanja ima svoj vzpon in svoj višek v Poljančevi predsmrtni viziji in svoj tragični zaključek v Poljančevi smrti, ki se ji pridružita, četudi samo v prividu, še Mrva in Damjan. Tragedija tega dela ni toliko v dejanju, kolikor v občutju celotnega človeškega trpljenja in celotnega hrepenenja po odrešitvi. Tragedija je v večnem prihajanju in odhajanju Lepe Vide. Tragedija je v nedosegljivosti ideala. Tragedija je v nepopolnosti vsega človeškega življenja.

Osebe in značaji.

V teh osebah je važno samo njihovo r a z m e r j e do lepe Vide. V bistvu je to razmerje enako ali vsaj podobno, vnanje se loči po

stopnji razvoja in po raznosti značajev. Lepo Vido ljubijo vsi. Toda vsak doživlja to ljubezen po svoje.

Dioniz, najmlajši med njimi, je nedolžen otrok, ki samo — véruje. Véruje vroče, zanosno, otroško in neomajno.

Poljanec — malo starejši — je predvsem pesnik, ki sanja, si izmišlja svoje svetove, ki pesni, ki se sproti spreminja v lastno fantazijo, ki se poslavlja od tega »strašnega življenja« in svojega »resničnega telesa« in ki še do kraja spoji in stopi z Lepo Vido. Njega je Lepa Vida poljubila.

Mrvica — še starejši — je že filozof. Njega je obsenčilo že spoznanje, ki je »grenko, grenko. Boljša bi bila smrt...« V borbi in ljubezni z Lepo Vido se zapije in konča v zanki svoje čudne vrvi.

Damjan — najstarejši med njimi — je romar. Tava in blodi — od brega k bregu. Lepo Vido doživlja v spominu in na sredi svojega romanja — zmrzne.

Dolinar — nesrečnejši — je na sredi. Rad bi bil umetnik — pa je zanj preslaboten; rad bi bil »človek« — pa je zanj previsok. Kritično stanje med življenjem in hrepenenjem. Zvezde in kolovoz. Nazadnje zmaga življenje. Če zmaga zares. Kdo vé?

Milena — je pametno življenje. Radost in luč. »Drugim je dano vzdihovanje, meni — smeh!« S poljubi in s smehom in s pesmijo ozdravlja ljudi, ki bi radi do zvezd, pa so rojeni v dolini...

Zdravnik je — »zdrav«. Njegovo geslo je: »vsak trenutek hrepenenja je ukraden življenju!« — »Hodi, kakor ti je dano in nič ne vprašuj!« — —

Jezik.

Župančič imenuje nekje to pesnitev: »ritmično ekstazo našega jezika«. Ta jezik ima v sebi nekaj prvobitnega in obenem skrajno razvitega. Ta jezik je moč in omama. Ta jezik je muzika in ritem, je melodija in ples. Tako je ž njim: ali obvladaš ti njega ali pa te obvlada on.

Režijski poudarek.

Doslej, se mi zdi, je bilo nekako takó: hrepenenje je bolno, življenje pa je zdravo.

Jaz pa bi rad vso zadevo postavil narobe: hrepenenje je zdravo, življenje, vsaj takšno, kakor ga živimo mi, pa je slabo in bolno. Zato naj hrepenenje ostane takó, kakršno je, življenje pa je treba ozdraviti.

Hrepenenje ne ubija. Ubija slábo življenje.

Zahtevnost do igralcev.

Radi bi igrali takó, da bi bili nenavadni in obenem tudi naravni. Pa se zgodi, da igraš nenavadno, pa si že nenaraven, ali pa igraš naravno, pa si že čisto navaden.

Življenjsko nenavadno in umetniško naravno — to je naše stremljenje.

Volja in moč.

V tem je problem. Zavedamo se, da imamo vsi volje veliko. Moč seveda se bo šele izkazala. »Lepo Vido« imamo vsi radi, vendar se je obenem vsi tudi bojimo. Vsi vemo, da je vse to nedosegljivo, in da vse to komaj, komaj zmagujemo.

Vsi to vemo. In vendar — —

Saj to je tisto.

»Domovina, glej umetnik!«

V tej znameniti razpravi, posvečeni Cankarjevemu spominu, imenuje Ivan Prijatelj »Nino« — »ta tihi rekviem umetniškega hrepenenja...«

Tak rekviem je tudi »Lepa Vida« ...

Slovesnost Pregljeve šestdesetletnice

Drama bo praznovala Pregljevo šestdesetletnico rojstva z uprizoritvijo njegovega »A z a z e l a«. Igro je za to priložnost dramaturško nekoliko predelal g. Janko Moder. Režiral jo bo g. Milan Skrbinšek, sceno je oskrbel g. arhitekt Vlado Gajšek, glasbeno spremljavo pa g. Matija Tomc. Ker je »Azazel« pisan v velikem slogu in je pri njem z ljubeznijo zaposleno domala vse umetniško osebje naše Drame, obeta biti uprizoritev domačega dela lep in pomemben praznik. Premiera bo na Veliko noč.

Herausgeber: Die Intendanz des Staatstheaters in Laibach. Vorsteher: Oton Zupančič. Schriftleiter: C. Debevec. Druck: Maks Hrovatin. — Alle in Laibach. Izdajatelj: Uprava Drž. gledališča v Ljubljani. Predstavnik: Oton Zupančič. Urednik: C. Debevec. Tiskarna Maks Hrovatin. — Vsi v Ljubljani.

LEPA VIDA

SCHÖE VIDA

Scenograf: A. GERLOVIČ

DRAMSKA PESN V TREH DEJANJIH
SPISAL: N. CANKAR

Režiser: C. DEBEVEC

Lepa Vida	Šaričeva
Njena mati	Kraljeva
Poljanec, bolan študent	Jan
Mrva, zapit pisar	Debevec
Dioniz, petnajstleten	Bitenc
Damjan, star delavec	M. Skrbinšek
Dolinar, mladi posestnik	Gregorin
Milena	Ukmar-Boltarjeva
Zdravnik	Cesar
Študent	Starič

Načrt kostume: D. Kačerjeva

Glasbena spremljava: Grieg

Kasaa um 17³⁰
Blagajna ob

Begin 18
Začet

Ende um 20³⁰
Konec ob

